

1900-1950. Udviklingen karakteriseres som et skift fra professionsideologi til fagfor-
eningsideologi. Men hvad er relevansen af dette for den moderne klasseanalyse? Væk-
sten i den offentlige sektor og dermed andre forhold for blandt andet akademikerorga-
nisationerne satte jo først for alvor ind efter 1950.

Wright-tænkningen afspejler sig også i Tage Bils artikel om langvarigt understøt-
tede. Dem har vi 600.-700.000 af i Danmark, og de kan ikke, fordi de ikke har nogen
arbejdsposition, placeres i en traditionel klasseanalyse. De må altså placeres ud fra et
andet princip end den kapitalistiske udbytning. Bild foreslår her at anvende serie-
begrebet, inspireret af Sartre. De langvarigt forsørgede udgør en magtesløs kategori i
et ensidigt afhængighedsforhold til staten. De er opsplittede, og man kan derfor heller
ikke forvente kollektive aktioner fra dem, måske bortset fra få sporadiske aktioner.
Med serie-begrebet og klassebegrebet kombineret fås to dimensioner, som offentligt
ansatte kan indplaceres på, og selv om denne tankegang minder meget om Wrights,
har artiklen her en stor værdi ved at forsøge at inddrage nye kategorier i analysen.

På den måde er Bils artikel den mest udfordrende og nytænkende i antologien,
men som helhed lider bogen af manglende sammenhæng. Ikke mindst savner man en
grundig redegørelse for Wright-skolens overlegenhed over for andre teorityper. Det
bliver så meget desto mere tydeligt, fordi Finn Valentin i den artikel, der indleder
antologien, erklærer Wrights teori for utilstrækkelig. Valentins artikel har imidlertid
en meget knap form og er snarere en principerklæring end en analyse.

Det er altså analysen af Wright-skolens fortræffelighed, der især savnes i bogen, og
det skyldes, at hele bogen er centreret om denne teori. Bogen bygger stort set på
indlæg fra en konference i februar 1984 om klassestruktur og klassebevidsthed i Dan-
mark. Disse indlæg burde kun have været samlet i en bog, hvis der havde været en
kraftig redigering af dem. Nogle af bidragene er af dårlig kvalitet, andre gentagelser
af, hvad de pågældende har skrevet andetsteds, og andre igen uden sammenhæng med
bogens projekt. Og hele tiden savner man svaret på det centrale spørgsmål: er klasse-
begrebet anvendeligt i vore dages samfund og ikke mindst, hvorledes knyttes klasse-
teorien til teorier om og analyser af samfundets udvikling.

Peter Gundelach

Oskar Negt, *Det levende arbejde – den stjålne tid*, København: Politisk Revy, 1985, 259
s., 148,00 kr.

Som allerede titlen antyder, tilstræber Negt med denne bog ikke at give en neutral og
distanceret redegørelse for spørgsmålet om arbejdstiden. Det fremgår eksplicit, at den
er ment som et politisk kampskrift med det formål at påvirke meningsdannelsen i
offentligheden i almindelighed og i den vesttyske fagbevægelse i særdeleshed. Heri
ligger imidlertid på ingen måde en tilkendegivelse af, at der er renonceret på undersø-
gelsens videnskabelige gehalt og argumentationsstyrke. I god overensstemmelse med
den kritisk-teoretiske/marxistiske tradition betragter Negt det netop som samfundsvi-
denskabens fornemste opgave at bidrage til skabelse af "offentlig bevidsthed"
(s. 209). Sociologien er en "mulighedsvidenskab", der må rette opmærksomheden

1900-1950. Udviklingen karakteriseres som et skift fra professionsideologi til fagfor-
eningsideologi. Men hvad er relevansen af dette for den moderne klasseanalyse? Væk-
sten i den offentlige sektor og dermed andre forhold for blandt andet akademikerorga-
nisationerne satte jo først for alvor ind efter 1950.

Wright-tænkningen afspejler sig også i Tage Bils artikel om langvarigt understøt-
tede. Dem har vi 600.-700.000 af i Danmark, og de kan ikke, fordi de ikke har nogen
arbejdsposition, placeres i en traditionel klasseanalyse. De må altså placeres ud fra et
andet princip end den kapitalistiske udbytning. Bild foreslår her at anvende serie-
begrebet, inspireret af Sartre. De langvarigt forsørgede udgør en magtesløs kategori i
et ensidigt afhængighedsforhold til staten. De er opsplittede, og man kan derfor heller
ikke forvente kollektive aktioner fra dem, måske bortset fra få sporadiske aktioner.
Med serie-begrebet og klassebegrebet kombineret fås to dimensioner, som offentligt
ansatte kan indplaceres på, og selv om denne tankegang minder meget om Wrights,
har artiklen her en stor værdi ved at forsøge at inddrage nye kategorier i analysen.

På den måde er Bils artikel den mest udfordrende og nytænkende i antologien,
men som helhed lider bogen af manglende sammenhæng. Ikke mindst savner man en
grundig redegørelse for Wright-skolens overlegenhed over for andre teorityper. Det
bliver så meget desto mere tydeligt, fordi Finn Valentin i den artikel, der indleder
antologien, erklærer Wrights teori for utilstrækkelig. Valentins artikel har imidlertid
en meget knap form og er snarere en principerklæring end en analyse.

Det er altså analysen af Wright-skolens fortræffelighed, der især savnes i bogen, og
det skyldes, at hele bogen er centreret om denne teori. Bogen bygger stort set på
indlæg fra en konference i februar 1984 om klassestruktur og klassebevidsthed i Dan-
mark. Disse indlæg burde kun have været samlet i en bog, hvis der havde været en
kraftig redigering af dem. Nogle af bidragene er af dårlig kvalitet, andre gentagelser
af, hvad de pågældende har skrevet andetsteds, og andre igen uden sammenhæng med
bogens projekt. Og hele tiden savner man svaret på det centrale spørgsmål: er klasse-
begrebet anvendeligt i vore dages samfund og ikke mindst, hvorledes knyttes klasse-
teorien til teorier om og analyser af samfundets udvikling.

Peter Gundelach

Oskar Negt, *Det levende arbejde – den stjålne tid*, København: Politisk Revy, 1985, 259
s., 148,00 kr.

Som allerede titlen antyder, tilstræber Negt med denne bog ikke at give en neutral og
distanceret redegørelse for spørgsmålet om arbejdstiden. Det fremgår eksplicit, at den
er ment som et politisk kampskrift med det formål at påvirke meningsdannelsen i
offentligheden i almindelighed og i den vesttyske fagbevægelse i særdeleshed. Heri
ligger imidlertid på ingen måde en tilkendegivelse af, at der er renonceret på undersø-
gelsens videnskabelige gehalt og argumentationsstyrke. I god overensstemmelse med
den kritisk-teoretiske/marxistiske tradition betragter Negt det netop som samfundsvi-
denskabens fornemste opgave at bidrage til skabelse af "offentlig bevidsthed"
(s. 209). Sociologien er en "mulighedsvidenskab", der må rette opmærksomheden

mod "... udviklingspotentialer og ikke så meget (mod) konstaterbare kendsgerninger" (s. 16).

I mere umiddelbar forstand er bogen politisk, idet den relaterer sig til den situation, der opstod på det vesttyske arbejdsmarked i 1983, da vigtige dele af fagbevægelsen vedtog at gå i strejke på kravet om en 35-timers arbejdsuge. Dens hovedærinde er at vise, at kampen for kortere arbejdstid må forstås som led i en omfattende samfundsmæssig forandringsproces, hvorfor det snævre "løn- og arbejdsvilkår"-perspektiv, fagbevægelsen hovedsageligt har orienteret sig indenfor, ikke længere slår til. Arbejdstidsspørgsmålet må betragtes som et naturligt politisk spørgsmål, der er intimt forbundet med og af afgørende betydning for samfundets magtstruktur.

Den generelle begrundelse herfor er, at herredømme ifølge Negt først og fremmest består i detailorganiseringen af de rum- og tidsenheder, der bestemmer det enkelte menneskes bevægelses-spillerum. Da det samtidig fremgår, at Negt betragter arbejdet i den privatkapitalistiske industri som prototypen på arbejde i dagens samfund og med arbejdsgiverne som dem, der helt og holdent organiserer arbejdets tid og rum, må kampen om arbejdstiden forstås som en politisk kamp. Arbejdsgivernes henvisninger til økonomiske konsekvenser som begrundelse for modstanden mod kortere arbejdstid skal ikke tages for pålydende; i virkeligheden er modstanden dikteret af "arbejdstidens herredømmefunktion" (s. 164).

Arbejdstidsspørgsmålets politiske aspekter er forstærket af den aktuelle samfundskrise, der efter Negts opfattelse adskiller sig kvalitativt fra tidligere kriser. For det første fordi den teknologiske udvikling vil muliggøre fortsat produktionsvækst med stadig færre fuldtidsarbejdende. For det andet fordi den har resulteret i en stadig tydeligere tendens til en todeling af befolkningen i på den ene side den "*første virkeligheds*" mennesker, der er privilegeret ved at have stabilt arbejde til god betaling og på den anden side den "*anden virkeligheds*" mennesker, som er faldet ud af det samfundsanerkendte arbejdsystem, og som forsøger at opretholde eksistensen ved hjælp af diverse former for offentlige ydelser. Men for det tredje er krisen også karakteriseret af, at nye former for modstand og kritik er vakt til live. Græsrodsbevægelser og borgerinitiativer er gået til kamp mod væsentlige sider af den industrivilisation, som den første virkelighed udgør en integreret del af. Opmærksomheden er især blevet rettet mod en række problemer uden for produktionssfæren, det gælder for eksempel miljø- og fredsspørgsmål. Og på det økonomiske plan har der manifesteret sig en stigende interesse for den uformelle, selvforvaltede økonomi. Generelt er der tale om, at der udvikles nye former for offentlighed, som spontant "... sprænger herredømmesystemets abstrakte opdeling af rummet" (s. 89).

I disse centrale dele af undersøgelsen (bogens to første hovedafsnit) minder argumentationen meget om den, man kan finde hos A. Gorz i *Farvel til proletariatet* og *Paradisets veje*; men hvor konsekvensen for Gorz bliver farvel'et til proletariatet som subjekt for den nødvendige forandringsproces, der fremstår fagbevægelsen som den kraft, Negt sætter sin lid til. Dvs. ikke fagbevægelsen som den nu tager sig ud, men en fagbevægelse, der har gennemgået et hamskifte efter Negts anvisninger (bogens tredje hovedafsnit).

Frem for alt vil det ifølge Negt være nødvendigt, at fagforeningerne "... afstår fra at definere sig som organisationer, der alene varetager interesserne for dem, der har en arbejdsplads" (s. 90). Dernæst må fagforeningerne åbne sig mod de nye sociale bevæ-

gelser og bidrage til kritikken af industricivilisationen og i forlængelse heraf opfordrer Negt til, at der satses på udviklingen af en politisk kultur – uden at det helt er gået op for mig, hvad dette mere konkret vil indebære. Men måske hænger det sammen med den tredje anvisning, som siger, at fagforeningerne – såfremt de vil føre en ”konsekvent arbejdstidspolitik” – må orientere sig mod bydelen og boligområdet som deres andet organisationscentrum, for dermed at blive i stand til organiserende at indgå i diverse reproduktionssammenhænge.

Alt i alt er det altså ikke så få krav, der skal opfyldes for at fagforeningerne vil formå at realisere de muligheder, der ligger i en arbejdstidsnedsættelse. Og man foranlediges unægtelig til at betvivle realismen i Negts forestillinger i betragtning af, hvor tæt fagforeningernes identitet har været bundet til arbejdspladsen og dens problemer, iøvrigt som led i den arbejdsdeling mellem fagbevægelse, parti og kooperation der hurtigt kom til at præge arbejderbevægelsen, noget som Negt overhovedet ikke berører. Specielt mærkværdigt forekommer det, at partiet og i videre forstand det politiske system helt lades ude af betragtning i overvejelserne om arbejdstidsspørgsmålet og det på trods af, at altså netop de politiske dimensioner betones. Måske det hænger sammen med en dyb overbevisning om, at det er gennem arbejdet, frigørelsen skal sikres.

Gennem hele afsnit IV argumenteres for fastholdelsen af arbejdet som den centrale frigørelses-kategori; men uden at der skabes klarhed, hvilket grundlæggende skyldes, at Negt *også* anerkender det berømte skel hos Marx mellem nødvendighedens rige, som arbejdet vedblivende vil tilhøre, og frihedens rige. Et skel som netop indebærer, at den frie tid modstilles arbejdstiden som selvrealiseringens eller frigørelsens egentlige tid.

Dette, som måske af andre vil blive opfattet som udtryk for Negts dialektiske evner, vil jeg tillade mig at se som en mangelfuld teoretisk stringens, der gør sig gældende i fremstillingen som helhed og som udspringer af, at der konstant gøres forsøg på at ride på to heste. På den ene side en høj grad af følsomhed over for tidens nydannelser, der interessant og oplysende registreres og perspektiveres. På den anden side analysefragmenter og en gennemgående begrebsanvendelse, der tager sig ud, som om der intet nyt er under den kapitalistiske sol. I det ene øjeblik er det den statshjulpne kapitalistklasse over for arbejderklassen eller den brede befolkning, mens det i næste er opdelingen af befolkningen i et a- og et b-hold, der er afgørende.

Afslutningsvis kan jeg ikke tilbageholde en irritation over den Besser-wisser holdning forfatteren lægger for dagen. Blandt andet i bogens afsluttende hovedafsnit (aspekter af teknologiens politiske psykologi), men iøvrigt gennemgående, fremstår Negt som den, der har set lyset og som kan lede de af kapitalen vildførte sjæle på rette vej. Det skammer en bog, som ellers i flere henseender må betragtes som et vigtigt – omend altså noget uklart – indlæg i debatten om nedsat arbejdstid, og er desuden helt ude af takt med det dialogiske og forståelsesorienterede syn på samfundsvidenskaben, som Negt selv plæderer for.

Jørn Loftager